

KIZILDELI SULTAN TEKKESİ'NİN KAPATILMASI (1826) VE FAALİYETLERİNE YENİDEN BAŞLAMASI

CLOSING OF THE KIZILDELI SULTAN LODGE (1826) AND ACTIVITIES BEGINNING
AGAIN

Fahri Maden¹

ÖZET

Kızıldeli Tekkesi XV. yüzyılda Dimetoka'nın Cebel nahiyesinde kuruldu. Bu sırada vakıf tesis edilip çevre köy ve mezralar buraya bağlanarak tekke zenginleştirildi. Zamanla daha çok vakıf meselelerinden gündeme gelen tekkenin faaliyetleri 1826 yılına kadar normal olarak devam etti. 1826 yılı Bektaşî tarikatı ve tekkeleri için dönüm noktası oldu. Bu tarihte Yeniçeri ocağı kaldırıldı ve ocak-tarikat arasındaki bağlantı sebebiyle Bektaşî tekkeleri de lağvedildi. Bu sebeple Kızıldeli Sultan tekkesi de kapatıldı. Buradaki dervişler sürgün edildi. Tekkenin ana binası camiye çevrildi. Diğer eklentiler ve mal varlıkları müsadere edilip satıldı. Böylece faaliyetlerine son verilen tekke bir süre kapalı kaldı. Ancak Sultan Abdülaziz döneminde yeniden açılarak faaliyetlerini sürdürdü. Hem bölgede hem de Bektaşî tarikatı içerisinde önemini korudu.

Anahtar Kelimeler: Dimetoka, Bektaşî, Bektaşî Tekkesi, Kızıldeli Sultan, Kızıldeli Sultan Tekkesi.

ABSTRACT

Kızıldeli Sultan dervish lodge XV. Century, the Cebel town of Dimetoka was founded. Meanwhile, the lodge in the villages and hamlets around a foundation established whether mounted there enriched the lodge. Over time more of the foundation issues on the agenda of the activities of the lodge was proceeding normally until 1826. The year 1826 became a turning point for the Bektashi order and the lodges. In that year the Yeniçeri corps were abolished and the lodges of the order, in order to eradicate the relation between the corps and the order, were closed down. Therefore, The Kızıldeli Sultan lodge also closed and dervishes were exile. The main building was converted into a mosque. Other add-ons have been sold and whether the assets be confiscated. Thus, an end to activities remained closed for a while the lodge. However, the activity continued to be re-opened in the period of Sultan Abdul Aziz said. In the region and has kept its importance within the Bektashi sect.

Key Words: Didymoticho, Bektashi order, Bektashi dervish lodges, Kızıldeli Sultan, Kızıldeli Sultan Lodge.

¹ Tarih Öğretmeni, Gazi Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Doktora Öğrencisi.

Giriş

Kızıldeli Sultan tekkesi, Sultan I. Bayezid döneminde Seyyid Ali Sultan² tarafından XV. yüzyılın başlarında Dimetoka'nın Cebel nahiyesinin Küçük Derbend köyünde kuruldu³. Bu dönemde Sultan I. Bayezid tarafından çevredeki Darıbükü, Büyükviran ve Turfillu köyleri temlik olunarak gelen ve gidene hizmet vermek üzere tekke için büyük bir vakıf tesis edildi⁴. Böylece hem yolcuların hem de bölgede asayişin temin edilmesi hedeflendi. Seyyid Ali Sultan'dan sonra tekkede sırasıyla Mürsel Bali ve Balım Sultan şeyhlik yaptı⁵. Öte yandan tekkeye bağlı köyler Sultan II. Mehmed döneminde tımar hâline getirilmişse de bu durum kısa sürmüş, Sultan II. Bayezid tarafından Kızıldeli vakfına geri verilmişti. Bu arada vakıf mütevelliliğine ise Kızıldeli Sultan evlatlarından Gülşehri, İlyas, Celal, İshak ve Sinan kardeşler atanmış, daha sonra bu göreve Ahi Evren ve Bahşayış Baba tayin edilmişti. Bununla birlikte bu dönemde tekke vakfına ait olan Büyükviran köyünde 58 Müslüman, 23 gayrimüslim hanesi kurulmuştu. Ayrıca tekkeye bağlı köylerin sınırında bulunan Tanrıyolu, Tatarviran, Akpınar ve Kavacık mezralarının tasarrufu da tekke şeyhlerine bırakılmış⁶, tekke bütün vergilerden muaf tutularak herhangi bir müdahâleye karşı koruma altına alınmıştı⁷.

XVI. yüzyılda İran elçisi tarafında da ziyaret edilen⁸ Kızıldeli tekkesi, zamanla devlet adamlarının tekkeye yeni köy ve araziler vakfetmeleriyle daha da zenginleşerek Bektaşî tarikatının en büyük tekkelerinden biri hâline geldi. Bununla birlikte tekke, dönem dönem

² Seyyid Ali Sultan, Bektaşî geleneğinde Kızıldeli olarak anılmakta ve Pehlivanlığın Piri kabul edilmektedir. Horasan erlerinden olan Seyyid Ali Sultan, "Hızır Lala" veya "Hızır Lale" isimleriyle de bilinmektedir. Seyyid Ali Sultan, 1310-1402 yılları arasında yaşamıştır. Tekke bölgedeki Kızıldeli ırmağının kıyısında olduğu için ırmağın ismiyle anılmış, ayrıca bu isim Seyyid Ali Sultan'ın lakabı olarak da kullanılmıştır. Ahmet Hezarfen, *Tarihi Belgeler Işığında Kızıldeli Sultân (Seyit Ali Sultân) Dergâhı*, İstanbul 2006, s.28, 32; Bir rivayete göre Seyyid Ali Sultan Hacı Bektaş Veli'nin oğluydu. Diğerine göre ise Abdal Musa'nın yankıydı. Ali Duran Gülççek, *Her Yönüyle Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*, I, Köln 2004, s.428; Bununla birlikte Bedri Noyan, Seyyid Ali Sultan'ın Horasan erenlerinden Hüseyin Ata'nın oğlu olduğunu, tekkesini 1397 yılında kurduğunu, buranın Elmalı'da Abdal Musa tekkesi, Kahire'de Kaygusuz Sultan tekkesi ve Kerbela tekkesi gibi hâlîfe makamı olduğunu haber vermektedir. Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, V, Ankara 2002, s.85.

³ Tekkenin meydan evi kapısındaki kitabesinde buranın hicri 804 (1401-1402) tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir. Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi*, Ankara 2007, s.150.

⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter Nr.725, Sayfa 255.

⁵ A. D. Gülççek, *Her Yönüyle Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*, I, s.429.

⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler-I İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı II, Ankara 1942, s.293, 339-340 (279-386); Rivayete göre tekkeye Sultan II. Bayezid 12, Yavuz Sultan Selim bir köy vakfetmiştir. Ayrıca Sultan II. Beyazid son günlerini geçirmek için Kızıldeli tekkesine giderken 26 Mayıs 1512'de Çorlu'da vefat etmişti. Ahmet Hezarfen, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Balkanlar Kızıldeli Sultan Vakfı", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 18, Ankara Yaz 2001, s.11-32; Oysa Evliya Çelebi, Sultan II. Bayezid'in Hâlveti tarikatına intisap ettiğini haber vermektedir. *Seyahatname*, X, s.57.

⁷ BOA, Ali Emiri (Musa Çelebi), Nr. 1; VGMA, Defter Nr.725, s.255; A. Hazerfen, *Tarihi Belgeler Işığında Kızıldeli Sultân (Seyit Ali Sultân) Dergâhı*, s.47-48; 1615 yılında tekkedeki dervişlerden vergi talep edilmesi üzerine vaki olan şikayetleri dikkate alınarak bu muafiyet yenilenmişti. Ayrıca bu vergi talebi sırasında tekkenin bulunduğu Büyükviran köyünde on üç avaraz hanesi olduğu tespit edilmişti. Suraiya Faroqhi, "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıldeli 1750-1830", *Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire*, London 1986, s.73.

⁸ BOA, Mühimme Defteri, Nr.7, s.403.

bu zengin mal varlığından ve vakıf meselelerinden kaynaklanan sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Mesela 1568 yılında birtakım zımmilerin tekkenin vakıf topraklarında izinsiz ziraat yapmaları şikâyet konusu oldu⁹. XVII. Yüzyılda vakıf mütevellisi Hacı Osman'ın vakıf gelirlerini kendi menfaatleri için kullanması tekkenin bakımsız kalmasına yol açtı. Ayrıca bu kişinin dervişlere ve gelen gidenlere varidat ayırmaması görevden alınmasına yol açtı. Bu defa günlük on kuruş maaşla tekkeye Salih bin Hüseyin atandı¹⁰.

XVIII. Yüzyılın başlarında ise tekkedeki müteveli, imam ve hatip görevleri birleştirildi¹¹. Bu yüzyılın ortalarında tekkede vakıf evladından Seyyid Murad Efendi¹², ikinci yarısında ise Seyyid Hâil Dede şeyh ve müteveli olarak görev yaptı¹³. Bununla birlikte aynı yüzyılda tekke önemli bir tamirat geçirdi¹⁴. Öte yandan XIX. Yüzyılın başlarında Dimetoka'daki Küçük Derbend ahâlisi, derbendin idaresi, öşür ve resm-i ispenç vergilerini Kızıldeli tekkesine vermek kaydıyla bu vergilerden muaf tutulmuşlardı¹⁵. Ayrıca bu dönemde tekkede iki yüzden fazla derviş bulunuyordu¹⁶. 1816 yılında ise tekke vakfına ait arazilere çevre köylüler tarafından kendi arazileri olduğu iddiasıyla müdahâle edilmiş, mesele iki yıl çözülmemişti. Bunun üzerine meselenin çözümü için Defterhane kalemi kâtiplerinden Abdülhâlim Efendi görevlendirilmiş, bölge ileri gelenlerinin de hazır bulunmasıyla Kızıldeli tekkesi vakfına ait olan araziler yeniden tespit edilmiş, köylülerce zapt edilen arazilerin tekke vakfına ait olduğu anlaşılmış ve meydana gelen müdahâle ortadan kaldırılmıştı¹⁷.

Tekkenin Kapatılması ve Mallarının Müsadere Edilmesi

1826'da Yeniçeri ocağının ilgasından sonra ocakla ilişki içerisinde olan Bektaşî tarikatının faaliyetlerinin de durdurulması ve tekkelerin kapatılması kararı üzerine Rumeli'deki Bektaşî tekkeleri içerisinde merkezi bir konumda bulunan ve zengin mülklere sahip olan Kızıldeli tekkesi, bölgede kapatılan ilk tekke oldu. Bu dönemde tekkesine bağlı 24 köyde çift hizmetkârı, çoban, değirmenci ve hergele hademesinden başka yedi-sekiz yüz Kızıldeli Sultan'a nispet edilen erzâdeler adıyla kişiler bulunmaktaydı. Ayrıca Kızıldeli tekkesinde 200 kadar bekar Bektaşî dervîşi bulunuyordu¹⁸. Öte yandan burada her yıl bir Tatar panayırı

⁹ BOA, Mühimme Defteri, Nr.7, s.543.

¹⁰ BOA, İ.EV, 2891; 1641 yılında ise Kızıldeli tekkesine bağlı mezraların mutasarrıfları olan Seyyid Abdurrahman, Seyyid İvaz, Seyyid Zeynel, Seyyid Hüseyin ve Seyyid Hızır ellerindeki beratların yenilenmesi için başvurmuşlardı. R. Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi*, s.156.

¹¹ VGMA, Defter Nr.725, Sayfa 255.

¹² BOA, EV.MKT.CHT, 190/107.

¹³ A. Yılmaz Soyger, 19. Yüzyılda Bektaşîlik, İzmir 2005, s.93.

¹⁴ R. Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi*, s.150.

¹⁵ BOA, C.EV, 167/8346.

¹⁶ S. Faroqi, "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıldeli 1750-1830", s.74.

¹⁷ BOA, C.EV, 512/25868; BOA, C.EV, 487/24627; BOA, HAT, 541/26729; BOA, HAT, 686/33344; BOA, HAT, 686/33346.

¹⁸ BOA, HAT, 292/17411; BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 325, s.82.

düzenlenir, panayıra çevre kasaba ve köylerden tekkeye bağlı binlerce kişi katılırdı. Ayrıca bu tekkelerde Muharrem ayında matem toplantıları yapılırdı¹⁹.

Bektaşî tekkelerinin kapatılması Tatar panayırı ve matem toplantılarının birbirine çok yakın olduğu bir dönemine denk gelmişti. Bu durumu bilen Çirmen mutasarrıfı Esad Paşa, Bektaşîlerin herhangi bir taşkınlık çıkarmalarından ve çevre köylerin ekili alanlarına zarar vermelerinden endişe ederek Kızıldeli tekkesinin acil olarak kapatılması emrinin gönderilmesini istedi. Ayrıca bir yolunu bularak tekkedeki şeyh ve dervişleri kontrol altına alıp²⁰, tekkelerdeki mal varlıklarının ve hayvanların muhafaza edilmesi için girişimde bulundu. Firar eden ve bu tekkelere sığınan Yeniçerilerin yakalanması için ise bölgeye asker sevk etti. Diğer taraftan gerekli olan emir gelinceye kadar Çirmen'deki Bektaşî tekkelerinin İstanbul'da icra edilen usule göre kapatılacağını bildirdi²¹.

Merkezi hükümet bu talebi yerinde bularak, Bektaşî şeyhlerinin nazikçe kendi tarafına çekilmesi, panayır ve matemlerin yakınlığından işin geciktirilmemesi, Bektaşîlerin matem ayınlarının men edilmesi, Kızıldeli tekkelerinin hayvan ve değirmenlerinin satılması, iki adet olan Kızıldeli tekkesinin meydan odalarının camiye çevrilmesi, Çirmen sancağındaki diğer on altı tekkenin ise yıktırılması, türbe mahâllerinin bırakılarak buralara birer türbedar tayin edilmesi; bölgedeki Bektaşîlerin uygulamalara muhâlefet etmeleri, hatta bir araya toplanmaları ihtimaline karşı da hızlı hareket edilmesini istedi²².

Kısa bir süre sonra ise Bektaşî tekkelerini kapatmaya memur edilen Hacı Ali Bey Dimetoka'ya ulaşır, Bektaşî tekkeleri konusundaki görev ve yetkileri sancak ileri gelenleri ve hâlkın huzurunda okunarak görevine başlar²³. İlk olarak Kızıldeli Sultan tekkesi kapatılıp meydan odaları yıktırılıp, tekkedeki 24 derviş sürgün edildi²⁴. Hasluck'un naklettiğine göre o dönemdeki tekke şeyhi İbrahim Cefai Baba tekkenin kapatılmasına karşı çıkmış ve bu direnişi sırasında öldürülmüştü²⁵. Bununla birlikte ana binası camiye çevrilip türbe mahâlleri bırakılan tekkeye aylık 20 kuruş maaş ve bir miktar hububat tahsis edilerek Hatipoğlu Molla Mehmed türbedar tayin edildi. Böylece tekkede zaviyedârlık vazifesi ortadan kaldırılmış oldu. Daha sonra bu göreve büyük oğlu Mehmed Emin getirildi²⁶.

¹⁹ BOA, HAT, 294/17515.

²⁰ BOA, HAT, 292/17411.

²¹ BOA, HAT, 292/17411; BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 325, s.82.

²² BOA, HAT, 292/17411.

²³ BOA, HAT, 1056/43477-K; BOA, MAD, 9771, s.42, 106, 107.

²⁴ BOA, MAD, 9775, s.44; KKA, Edirne Evkaf Defteri, Nr.562, Varak 126, Hüküm 94; BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr.9950; BOA, MAD, 9732, s.5; Bedri Noyan, bu tekkenin 1826 yılında Rumlar tarafından da tahrip edildiğini belirtmektedir. B. Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, V, s.85; Sürgün edilen 24 derviş için ayrıca mübaşir gönderilerek bunların Edirne'ye ulaştıktan sonra Anadolu'da münasip yerlere gönderilmeleri istendi. BOA, Ayniyat Defteri, Nr.207, s.32.

²⁵ F.W. Hasluck, *Bektâşîlik Tedkikleri*, (Tercüme: Ragıp Hulusi), İstanbul 1928, s.25; Şevki Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergâhları*, İstanbul 2005, s.297.

²⁶ BOA, MAD, 9771, s.5, 43, 56; BOA, MAD, 9773, s.193.

Öte yandan Kızıldeli tekkesi kapatılırken tekkeye ait pek çok eşya, emlak ve hayvan da müsadere edildi. Her şeyden önce tekke kurucu şahsa ait bir türbeye sahipti ve burası zarar görmemişti. Öte yandan tekke büyük ve küçük olmak üzere iki binadan oluşuyor, buralarda sohbet ve ayinlerin yapıldığı meydan odaları yer alıyordu. Kızıldeli tekkesinin meydan odaları yıkılarak camiye çevrildi. Ayrıca tekkenin en önemli yapılarından biri kuşkusuz dervişler ve misafirlerin sıcak yemek ihtiyacını karşılayan mutfaktı. Kızıldeli tekkesinin büyük bir mutfakı mevcuttu. Bununla birlikte tekkenin 10 adet odası, 5 adet kileri ve bir şirahanesinin dışında biri bağ içinde olmak üzere 3 evi bulunuyordu. Tekke kapatılırken bu eklentilerine el konuldu. Bunların dışında tekkenin dâhil olduğu avlunun gerek içinde gerekse dışında tekke arazilerinde üretilen hububatın depolandığı 8 adet ambar yer alıyordu. Ancak arşiv kayıtlarında tekkenin sahip olduğu hububat miktarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte tekkede sahip olunan hayvan sayısına göre değişen büyüklükte 6 adet ahır, havanların beslenilebilmesi için gerekli erzakın konulduğu 8 adet samanlık mevcuttu²⁷. Buralarda tekkede ikamet eden dervişlerin yanı sıra tekkede misafir olarak kalan yolcuların hayvanlarının da barınması ve bakımı sağlanırdı. Tüm bu binalar satılıp geliri hazineye aktarılacak üzere müsadere edildi.

Bu fiziki yapılarıyla beraber Kızıldeli tekkesi varlığını ve işlevini sürdürebilmesi için gerekli bazı topraklara ve işletmelere sahipti. Tekke kendisine tahsis ve vakfedilmiş topraklar vasıtasıyla ihtiyaçlarını ve masraflarını karşılamak üzere bir üretim düzeni oluşturmuştu. İlga sırasında yapılan ilk araştırmada tekke vakfına bağlı 24 köy²⁸, bu köylerde tekkeye ait toplam 1.862 dönüm arazi olduğu tespit edildi²⁹. Bu arazilerde arpa, buğday, çavdar ve yulaf gibi hububat; bahçelerde sebze ve meyve; bağlarda ise üzüm elde ediliyordu. Kayıtlarda tekkenin bu tür yiyeceklerinin işlendiği ve saklandığı ambar, şirahane gibi eklentilerinin bulunduğu zikredilmiş, ancak buralarda bu tür yiyeceklerin ne miktarda mevcut olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca tekkenin kira geliri bulunan 117 adet dut ağacı vardı³⁰. Bununla birlikte tekkenin sahip olduğu araziler içerisinde çayır ve meralar önemli bir yer tutuyordu. Bu durum tekkenin çok sayıda hayvana da sahip olduğunu gösteriyordu. İlk tespitlere göre tekkenin 3 bine yakın büyük ve küçükbaş hayvanı bulunduğu görülerek bunlar arazilerle birlikte müsadere edildi. Bu hayvanların 205'i sığır, 2.500'ü koyun ve keçi olup bunların sağmal durumda olanlarından tekkenin peynir, ekşimek, et, yağ, yün gibi ihtiyaçları karşılanıyordu. Ayrıca büyük baş hayvanlardan 20-30 çifti tarlaların sürülmesi ve ekilmesinde koşumluk öküz olarak kullanılıyordu. Kırk elli kadarı ise binilmeye veya yük taşımaya alıştırlanmış at, beygir, merkep gibi hergelelerdi³¹.

²⁷ BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr. 9950.

²⁸ BOA, HAT, 292/17411; BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 325, s.82.

²⁹ Bu arazilerin 1.637 dönümü tarla, 55 dönümü çayır, 26 dönümü koru, 17 dönümü bahçe (bunların 9 dönümü dut bahçesi, 4 dönümü meyve bahçesi), 125 dönümü bağ, 1 dönümü mezra ve çiftlikti. BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr. 9950.

³⁰ BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr. 9950.

³¹ BOA, HAT, 292/17411; BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 325, s.82.

Bununla birlikte tekkenin kira geliri olan 8 adet değirmeni ve 4 adet değirmen ocağı vardı. Tekke arazilerinde üretilen hububatlar bu değirmenlerde un ve hayvan yemi hâline getiriliyordu. Ancak bu değirmenlerin sadece tekkeye hizmet ettikleri düşünülmemelidir. Zira çevre köylerin ürünleri de belli bir bedel karşılığında muhtemelen buralarda işleniyordu. Ayrıca tekkenin 3 adet dükkânı olup ilga sırasında müsadere edilmişti³².

Öte yandan tekkenin oda, mutfak ve fırın gibi çeşitli eklentilerinde bir takım eşyalar bulunup zapt edilmiş olmalıydı. Bunlar günlük hayatta dervişler ve misafirler tarafından kullanılan eşyalardı. Ancak arşiv kayıtlarında tekkede eşyaların bulunduğu belirtilmekle birlikte, bunların neler olduğu ve miktarları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır³³.

Tekke Eşyalarının ve Mal Varlıklarının Kullanılması

Kızıldeli tekkesine ait eşya, tarla, bağ, bahçe, hayvan, dükkân ve değirmen gibi gayrimenkuller tekkenin bulunduğu mahâlin ayan, kaymakam ve kadı gibi görevlileri tarafından müzayedeye çıkarılıp icâreteyn yöntemiyle satıldı³⁴. İlk olarak müsadere edilen emval ve eşyalarının bir kısmı telef olacağı endişesiyle 1827 yılında 30.783 kuruş karşılığında taliplerine satılmış, masraflar çıkıldıktan sonra elde edilen 27.780 kuruşun hazineye teslim edilmesi istenmişti³⁵. Bu paranın büyük bir kısmı hazineye teslim edilmiş, ancak yapılan araştırmada sadece 1.546 kuruşun tahsil edilmediği anlaşılmış ve bunun üzerine bu paranın da tahsil edilerek gönderilmesi emredilmişti³⁶.

Bu tekkenin mülkleri uzun süre hazine için ciddi bir gelir kaynağı olmuştur. Zira teke emlakı muhtelif zamanlarda satılmaya ve elde edilen gelirler hazineye teslim edilmeye devam edildi. 1830 yılında Çirmen kaymakamı Vecihi Paşa'nın riyasetinde yapılan açık artırma ile Kızıldeli Sultan tekkesinin arazi, değirmen, dükkân ve sair emlakı taliplerine satılarak senelik 433 kuruş kira ve 73.605 kuruş peşin olarak elde edilmiş, bu miktara vergilerde eklenerek toplam 77.376 buçuk hazineye teslim edilmişti³⁷. Bu mülklerden 1839 yılına kadar dokuz yılda 5.160 kuruş kira geliri elde edildi³⁸.

³² BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr. 9950; BOA, İ.MVL 248/9069; BOA, MAD, 8248, s.24-25.

³³ BOA, HAT, 292/17411; BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 325, s.82.

³⁴ Tekkelere bağlı mal varlıklarının birer miktar muaccele (peşinat) ve müeccele (aylık veya senelik kira) ile başkalarına devredildiği sisteme icâreteyn denmekteydi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 17-18; İcâreteyn usulüne göre müşteri, belirlenen muaccele ile birlikte, binde 25 oranında "dellâliye" denen tellâklık vergisini görevli memura vererek, "temliknâme" veya "mülknâme-i hümayûn" denen ve kişinin o miri arazinin gelirine sahip olduğunu gösteren belgeyi ediniyordu. BOA, MAD, 9732, s.5, 272; BOA, MAD, 9772, s.396.

³⁵ BOA, MAD, 9771, s.43; BOA, MAD, 9731, s.409; BOA, MAD, 9772, s.324.

³⁶ BOA, MAD, 9772, s.72.

³⁷ BOA, MAD, 8248, s.25.

³⁸ BOA, MAD, 8248, s.11, 21; BOA, MAD, 9771, s.106-107.

Bu satış sırasında tekke emlakına bölge hâlkının bir hayli rağbet ettiği görülmüyordu. Keza satış sonunda otuzdan fazla kişi tekkeye ait mal varlıklarına sahip olmuştu. Alıcıların çoğu Müslüman iken pek azı gayri Müslim'di. Mesela tekkenin Korucu köyündeki 45 dönüm tarlası, 8 dönüm çayırı ve bir kapılı oda ve bir ahırını yıllık 20 kuruş kira ve 1.200 kuruş peşinat ile köy sakinlerinden Acı Re'is, Garamenoğlu ve Giryazioğlu Paskal isimli zimmilere satılmıştı. Bununla birlikte tekkenin Büyük Derbend köyü yakınlarındaki bir göz değirmen, bir miktar kuru, 10 dönüm tarla ve aynı yerdeki bir göz küçük değirmen ocağı Büyük Derbend köyünden Girasoğlu Ustulov ve Bucane isimli zimmilere senelik 5 kuruş kira ve 250 peşinat ile satılmıştı. Yine tekkenin Küçük Derbend köyü yakınlarındaki bağ evi, sabunhane, bir bakkal ve nalband dükkânı ile 4 dönüm dut bahçesi köy sakinlerinden Sarıoğlu Malkov, Yankovoğlu İştupov, Topaloğlu Petri ve Yovan Çorbacı isimlerindeki zimmilere senelik 12 kuruş kira ve 3.450 kuruş peşinat ile.

Tekkenin meydan-ı zirine ait 1.800 dönüm tarla, 30 dönüm çayır ve Sıcanlı'daki koruları da satışa çıkarılmış, ancak talibi çıkmaması üzerine kira karşılığında çevre köylülere bırakılmıştı. Ancak bu köylüler tekke topraklarını ekmeyince bu defa araziler atıl durumda kalmıştı. 1835 yılında bu emlak tekrar satışa çıkarılmış, Dimetoka sakinlerinden Ali Ağazade Mustafa Hüsrev, 20 bin kuruş peşinat ve senelik 50 kuruş kira karşılığında bu emlaka talip olmuş, ancak bu defada satıştan vazgeçilerek Çirmen muhassılı Mustafa Nuri Paşa'ya 18. 000 kuruşa iltizam edilmişti³⁹. Fakat daha sonra iltizamdan da vazgeçilip tekke emlakı resm-i dellaliye vergisiyle birlikte 20.400 peşinat ve senelik 50 kuruş kira karşılığında Alizade Mustafa Hüsrev'e satıldı⁴⁰. Ancak daha sonra Mustafa Hüsrev'in bu emlakı parçalayarak daha yüksek bir fiyata sattığı istihbar edildi. Yapılan incelemede Mustafa Hüsrev'in 20.400 kuruşa satın aldığı tekke emlakını 237.500 kuruşa bazı ahâliye sattığı anlaşıldı. Bunun üzerine bu paranın yarısının kendisinden tahsil edilmesi, ayrıca daha önce satılmayan ve tekkeye ait olan bazı koruların da Mustafa Hüsrev'in tasarrufuna terk edilmesi kararlaştırıldı. Neticede kendisinden ilk olarak toplam 35 bin kuruş tahsil edildi. Ayrıca geri kalan 88.381 kuruşun da tahsili emredildi⁴¹. Böylece Mustafa Hüsrev'in girişimleriyle tekke emlakından elde edilen gelir altı misli artmış oldu.

Öte yandan Kızıldeli tekkesi vakfından olan Akça İbrahim mezrasından 1850 yılında 1.035, 1851 yılında 1.130 kuruş gelir elde edilerek evkaf hazinesine aktarıldı⁴². Aynı mezradan 1864 yılında ise 1.035 buçuk kuruş gelir elde edilmiştir⁴³.

³⁹ BOA, MAD, 9776, s.37; BOA, MAD, 8248, s.9, 17.

⁴⁰ BOA, MAD, 9776, s.26; BOA, MAD, 9771, s.43; BOA, MAD, 9775, s.44.

⁴¹ BOA, MAD, 9776, s.277, 276, 329; BOA, MAD, 8248, s.19.

⁴² BOA, EV.MH, 358/123; BOA, EV.MH, 358/124.

⁴³ Bu mezranın gelirlerinin 1865 yılından itibaren maliye hazinesine nakledilmesi kararı alındı. BOA, EV.MKT, 765/105.

Kızıldeli Sultan tekkesinin 1.324 ağnam ve keçisi ise Dimetoka kazası ayarı Mehmed tarafından muhafaza ettirilmişti⁴⁴. Ancak bir süre sonra bu hayvanların da telef olmaya başladıkları –ne kadarının telef olduğu belirtilmiyor- anlaşılarak her biri 8,5 kuruştan 36.758 kuruşa satıldı. Bununla birlikte bu paranın ancak yarısı olan 18.379 kuruş tahsil edilebildi. Daha sonra tekkenin on bir adet hayvanı daha 514 kuruşa satılarak toplam 18.893 kuruş mukataat hazinesine teslim edildi. Ayrıca ilk satışın tahsil edilemeyen bölümü⁴⁵ ile tekke emlakının 1245-1251 yıllarına ait kira gelirlerinin de en kısa zamanda tahsil edilip hazineye teslim edilmesi emredildi⁴⁶. Tekkenin satılan eşya, emlak ve hayvanlarından elde edilen bu gelirler büyük oranda yeni kurulan ordunun masraflarına tahsis edilerek, bir kısmı topçu ve arabacı askerlerinin elbise masraflarına harcandı⁴⁷.

Tekkenin Faaliyetlerine Tekrar Başlaması

Kızıldeli tekkesinin kapatılmasından sonra buradaki dervişlerin bir kısmı sürgün edilirken bir kısmı tekke çevresindeki evlerine çekilerek faaliyetlerini bir süre buralarda sürdürmüşlerdi. Bu arada Koca Lâtif Dede ve Bektaş Dede gibi şeyhler Bektaş dervişlerini derleyip toparlamaya çalışmışlardı⁴⁸. Bununla birlikte camiye çevrilerek eşya, emlak ve vakıf gelirlerine el konulan Kızıldeli tekkesi, Bektaşilere karşı izlenen sert politikanın Sultan II. Mahmud'un vefatından sonra zamanla yumuşamasıyla birlikte yeniden faaliyetlerine başladı. Bektaşiler buraya yeniden sokulmaya ve tekkeyi canlandırmaya çalıştılar. Bu arada tekkenin el konulan mal varlıklarının da yeniden vakıf olarak tekkeye iadesi gündeme getirildi.

⁴⁴ BOA, MAD, 9766, s.332.

⁴⁵ BOA, MAD, 9771, s.43.

⁴⁶ BOA, MAD, 9766, s.443; BOA, MAD, 9732, s.154; BOA, MAD, 9773, s.265.

⁴⁷ A. Hazerfen, *Tarihi Belgeler Işığında Kızıldeli Sultân (Seyit Ali Sultân) Dergâhı*, s.26.

⁴⁸ BOA, A.MKT.MVL, 57-A/7234; BOA, İ.MVL 248/9069; Abdülkadir Sezgin, *Sosyolojik Açıdan Alevilik-Bektaşilik*, Ankara 2002, s.64; Satın alınmak suretiyle Kızıldeli tekkesine tekrar vakıf yapılmak istenen arazi ve değirmenlerin miktarı, ne kadar ücretle kimlerin tasarrufunda olduğu şöyledir: Yıllık 15 kuruş kira ve 2.100 kuruş peşinat ile Dimetoka kazası Kulfahr köyünden Hüseyin Ağa ibn Salih'e satılan Sabancık'ta bir kapılı küçük ambar, bir samanlık, bir ahır, bir göz iki odalı değirmen, 24 dönüm tarla ile Akçahisar nehri üzerinde Siroğlu ocağı adıyla bilinen iki gözlü ve bir kapılı değirmen ocağı; yıllık 78,5 kuruş kira ve 23.400 kuruş peşinat ile Sarıdere köyünden Mahmud, Babalar köyünden Molla Mehmed, Köseoğlu Yusuf Ağa, Karaviran köyünden Müezzinoğlu Ali, Köseler köyünden Bektaş, Ömerler köyünden Kayaoğlu Ali ve Ruşenler köyünden Emiroğlu Ali'ye satılan Kızıldeli tekkesinin meydan-ı bâlâsı civarında, Adaiftliği'nde, Mandıra yaylasında, Turfillu'da, Sarganlı'da, Kıraslı'da ve Ramandere'de bulunan 1.121 dönüm tarla, 31 dönüm çayır, 55 dönüm bağ ve 4 dönüm dut bahçesi; yıllık 20 kuruş kira ve 2.150 kuruş peşinat ile Dimetoka sakinlerinden Esseyid Osman ibn Yusuf'a satılan Dimetoka kazasının Kızılcalı köyü yakınlarındaki bir göz değirmen, iki aba dolabı, bir oda, bir kiler, bir ambar, bir kıta koru ile Akçahisar nehrinde Saatçi değirmeni ismiyle bilinen 4 göz değirmen ocağı ile 11 dönüm tarla; yıllık 5 kuruş kira ve 250 peşinat ile Büyük Derbend köyünden Kırası oğlu Ustulov ve Bucane isimli zımmilere satılan Büyük Derbend köyü yakınlarındaki bir göz değirmen, bir miktar koru, 10 dönüm tarla ve aynı yerdedki bir göz küçük değirmen ocağı; yıllık 10 kuruş kira ve 800 kuruş peşinat ile Firecik ayarı Silahşör Memiş Ağa'ya satılan Firecik kazasında Başmak köyündeki bir göz değirmen, 11 dönüm tarla, bir aba dolabı, bir samanlık, bir kiler, bir ahır, bir oda, iki ambar ve bir şırhane aletleri. BOA, İ.MVL 248/9069.

Tekkenin bulunduğu köy hâlkı tarafından 1852 yılında yapılan ilk başvuruda, bir ziyaretgah olan tekkeye pek çok misafir geldiği, bu misafirlerin türbedar Hüseyin Dede tarafından layıkıyla ağırlandığı, fakat kendisinin ekonomik olarak zor durumda bulunmasından dolayı eskiden tekke vakfından olan arazilerin ve dört değirmenin bedeli ödenerek satın alınıp tekkeye vakfedilmesine müsaade edilmesi istendi. Ancak bu girişimden bir sonuç alınmadı. Zira merkezi hükümete sunulan bu istida, Sultan II. Mahmud döneminde Bektaşî tekkelerinin kapatılması sırasında mal varlıklarının zapt edilip mülkname verilerek satıldığı, bu uygulamaya aykırı bir işlem yapılamayacağı belirtilerek reddedildi⁴⁹. Bunun üzerine türbedar Hüseyin Dede sekiz yıldır alamadığı maaşının ve tekkeye tahsis edilen zahirenin verilmesini istedi⁵⁰.

Öte yandan Hüseyin Dede'nin vefatından sonra 1855 yılında 740 kuruş ekmek parası tahsis edilerek tekkeye Süleyman Dede ve Veli Dede türbedar tayin edildi⁵¹. Bununla birlikte 1861 yılında tekkeye yiyecek olarak Filibe nezareti mukataasından bir miktar da pirinç tahsis edildi⁵². 1867 yılında ise vefat eden türbedar Şeyh Hüseyin ibn Yusuf'un yerine bu göreve oğlu Mehmed Bektaş Efendi getirildi. Ayrıca Mehmed Bektaş Efendi'ye senelik 240 kuruş maaş, tekkedeki dervişlere yiyecek olarak 88,5 kuruş ile 40 keyl-i İstanbul⁵³ buğday ve çavdar tahsis edildi⁵⁴.

Sultan Abdülaziz döneminde Bektaşî tekkelerinin tekrar faaliyetlerine başlamasına izin verilmesinin ardından eskiden Kızıldeli tekkesine ait olan mezzarlar da yeniden bu tekkeye bırakıldı⁵⁵. Böylece tekrar faaliyete başlayan Kızıldeli tekkesinin 1892 tarihinde çok önemli bir güce ulaştığı görülmektedir. Bu tarihte Firecik mülazım-ı sanisi İbrahim Mehmed'in tekkenin tahkiki ile ilgili yazısı, bölgede Bektaşî faaliyetlerinin ne derece yaygınlaştığını haber vermektedir. Buna göre o sırada Kızıldeli tekkesi etrafında oluşan Bektaşî faaliyeti, 10 bin kişiyi etkisi altına alabilecek ölçüdeydi. Bununla birlikte Binbaşı Said Efendi, Yüzbaşı Ali ve telgraf müdürü Hilmi Efendi gibi Firecik taburunda görevli kişiler sahip oldukları memuriyetlerin nüfuzundan da faydalanarak Bektaşiliğin yayılması için çapa harcıyorlardı. Hatta tekke mensuplarından bazılarının “tekkemiz 366'ya ulaştığı zaman bir Abbasi devleti teşkil eder, beşinci mezhebi ve Bektaşî tarikatını ihya ederiz” dedikleri ihbar edilmişti. Mülazım İbrahim

⁴⁹ BOA, A.MKT.MHM, 22/54.

⁵⁰ BOA, EV.MH, 1223/83; Süleyman Dede'nin vefatının ardından bu göreve oğlu getirilmiş, bu görev değişikliğiyle birlikte yeni şeyhin beratının da yenilenmesi ve itası istenmiştir. BOA, EV.MKT, 2422/24; Tekkede bir görev değişikliği de 1885 yılında olmuştur. Ancak bu tarihte türbedarlık için Edirne'ye berat gönderildiğini bildiren yazıda yeni türbedarın ismi belirtilmemektedir. BOA, EV.MKT, 2422/89.

⁵¹ BOA, C.EV, 398/20186.

⁵² Hububat ölçüğü olarak kullanılan İstanbul keyl'i ortalama 25 kilogram'dır. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 2004, s.281.

⁵³ BOA, EV.MKT.CHT, 190/107; BOA, EV.MH, 1431/72; VGMA, Defter Nr.174, Sayfa 282, Sıra 2229-2230; VGMA, Defter Nr.725, s.254; *Edirne Şer'iyeh Sicili*, Nr.5042, H. 88, Varak 51a.

⁵⁴ 1890 yılında mezzarlar tekrar tekkeye iade edildi. BOA, ŞD, 2532/13.

⁵⁵ BOA, Y.PRK.AS, 67/49.

Mehmed, Bektaşilerin pek çok kötülüklerini saydıktan sonra Şeyhülislamlıktan bir memurun görevlendirilerek Dedeâğaç mutasarrıfı Bahaddin Bey vasıtasıyla konunun araştırılması tavsiyesinde bulunuyordu.

Öte yandan daha önce Kızıldeli tekkesine ait olan ve Mehmed Said Efendi tarafından tasarruf edilen arazinin mahsulünün hükümet tarafından zapt edilmesine son verilerek, bu arazinin varislerine iade edilmesi ve bir daha müdahâle edilmemesi istendi⁵⁶. Bu arada tekke XIX. yüzyılın sonlarına kadar Makedonya ve Kosova bölgesi Bektaşî tekkelerinin merkezi konumundaydı⁵⁷. Bununla birlikte 1918 yılından itibaren Dimetoka bölgesinde Seyyid Ali Sultan'a bağlı bulunan kişiler Türkiye'ye göç etmeye başlamışlar ve özellikle İstanbul'da Demirköy, Muratlı ve Ortaköy'e yerleşmişlerdir. Ayrıca o dönem Şahkulu Sultan tekkesi şeyhi Tahsin Baba'ya bağlanarak bu tekkeye gidip gelmeye başlamışlardır⁵⁸.

Sonuç

Kızıldeli tekkesi XV. yüzyıl başlarında Dimetoka'da kurulmuş, çevre köyler ve mezraların vakıf olarak bağlanmasıyla büyüyerek önemli bir konuma yükselmişti. Bu arada tekke tüm vergilerden muaf tutularak ekonomik açıdan rahatlamış, buradaki şeyh ve dervişler kendi ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra tekkenin ziyaretçilerini ve misafirlerini herhangi bir sıkıntı yaşamadan ağırlama imkânına kavuşmuştu. Bununla birlikte zaman zaman vakıf topraklarına müdahâleler ve tekke şeyhlerinin suistimalleriyle gündeme gelen Kızıldeli tekkesi, diğer Bektaşî tekkeleri ile birlikte kapatılacağı 1826 yılına kadar faaliyetlerine normal olarak devam etmişti.

Ancak bu durum 1826 yılında değişmiş, merkezi hükümetin Yeniçeri ocağı ile birlikte Bektaşî tekkelerinin de kapatılması kararı alması üzerine Kızıldeli tekkesi, Rumeli'de kapatılan ve yıktırılan ilk tekke olmuştu. Bununla birlikte türbe mahâlline dokunulmayan tekkenin meydan odası yıkılarak camiye çevrildi. Ayrıca tekkedeki dervişlerden yirmi dördü Anadolu'da ulemanın yoğun olduğu bölgelere sürgün edildi. Öte yandan Kızıldeli tekkesi kapatılırken tüm mal varlıkları da müsadere edilerek bu mal varlıklarının bir kısmı satılırken bir kısmı kiraya verildi. Satılan ve kiralaya verilen Kızıldeli tekkesi eşya, emlak ve hayvanlarından 1827-1851 yılları arasında toplam 200 bin kuruştan fazla gelir elde edilip hazineye aktarıldı. Bu gelirler yeni kurulan asakir-i mansure ordusunun ihtiyaçlarına sarf edildi.

⁵⁶ BOA, DH.MKT, 91/5.

⁵⁷ Mehmet İbrahim, "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXIV, Ankara 1994, s.297.

⁵⁸ 1945-1947 yılları arasında ise Karakaşanlar adı verilen Yunanlı çobanlar tekke civarındaki köylere baskınlar yapmış ve erkekleri öldürmüşlerdi. Bu sebeple Kızıldeli'den Türkiye'ye göçler başlamış ve göç edenler Uzunköprü'de Kavak mahâllesine, İstanbul'da Firuzköy, Avcılar, Gaziosmanpaşa ve Zeytinburnu'na yerleşmiştir. A. Hazerfen, *Tarihi Belgeler Işığında Kızıldeli Sultân (Seyit Ali Sultân) Dergâhı*, s.26-27.

Sultan Abdülaziz döneminden itibaren Bektaşiler, üzerindeki baskıların azalmasıyla bu tekkeye yeniden sokulmaya ve faaliyetlerini yoğunlaştırmaya başladılar. İlk olarak tekkeye eskiden sahip olduğu mülkleri geri kazandırmak için çaba harcadılar. Bu arada 1852 yılında yapılan tekkenin eski arazi ve değirmenlerinin bedeli karşılığında satın alınarak vakıf yapılması başvurusu geri çevrildi. Fakat 1890 yılında eskiden Kızıldeli tekkesine ait olan mezarlar da yeniden bu tekkeye bırakıldı. Böylece faaliyetleri tekrar başlayan tekke zamanla etkili bir kuruluş hâline gelerek Makedonya ve Kosova bölgesi Bektaşî tekkelerinin merkezi konumuna yükseldi. Ancak Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle birlikte buradaki dervişler göç etmek durumunda kaldı.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri (Musa Çelebi), Nr. 1, Tarih 1412.

BOA, Ali Emiri (II. Mahmud), Nr. 9950.

BOA, EV.MH, 358/124.

BOA, A.MKT.MHM, 22/54.

BOA, A.MKT.MVL, 57-A/7234.

BOA, Ayniyat Defteri, Nr.207, s.32.

BOA, C.EV, 167/8346.

BOA, C.EV, 398/20186.

BOA, C.EV, 487/24627.

BOA, C.EV, 512/25868.

BOA, DH.MKT, 91/5.

BOA, EV.MH, 1223/83.

BOA, EV.MH, 1431/72.

BOA, EV.MH, 358/123.

BOA, EV.MKT, 2422/24.

BOA, EV.MKT, 2422/89.

BOA, EV.MKT, 765/105.

BOA, EV.MKT.CHT, 190/107.

BOA, HAT, 1056/43477-K.

BOA, HAT, 292/17411.

BOA, HAT, 294/17515.

BOA, HAT, 541/26729.

BOA, HAT, 686/33344.

BOA, HAT, 686/33346.

BOA, İ.MVL 248/9069

BOA, MAD, 8248, s.9, 11, 17, 19, 21, 24-25.

BOA, MAD, 9731, s.409.

BOA, MAD, 9732, s.154.

BOA, MAD, 9732, s.5, 272.

- BOA, MAD, 9766, s.332.
 BOA, MAD, 9766, s.415.
 BOA, MAD, 9766, s.443.
 BOA, MAD, 9771, s.42, 43, 56, 106, 107.
 BOA, MAD, 9772, s.72, 324, 396.
 BOA, MAD, 9773, s.134, 193, 265.
 BOA, MAD, 9775, s.44.
 BOA, MAD, 9776, s.26, 37, 277, 276, 329.
 BOA, Mühimme Defteri, Nr.7, s.403, 543.
 BOA, ŞD, 2532/13.
 BOA, Y. PRK. AS, 67/49.
 Kuyud-ı Kadime Arşivi, Edirne Evkaf Defteri, Nr.562, Varak 126, Hüküm 94.
 VGMA, Defter Nr.725, Sayfa 255.
 VGMA, Defter Nr.174, Sayfa 282, Sıra 2229-2230.
 VGMA, Defter Nr.725, s.254.
 Edirne Şer'îye Sicili, Nr.5042, Hüküm 88, Varak 51a.

B. Araştırma Eserler

- Abdülkadir Sezgin, *Sosyolojik Açısından Alevilik-Bektaşilik*, Ankara 2002.
 Ahmet Hezarfen, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Balkanlar Kızıldeli Sultan Vakfı", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 18, Ankara Yaz 2001, s.11-32.
 Ahmet Hezarfen, *Tarihi Belgeler Işığında Kızıldeli Sultân (Seyit Ali Sultân) Dergâhı*, İstanbul 2006.
 Ali Duran Gülçicek, *Her Yönüyle Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık) ve Onlara Yakın İnançlar*, I, Köln 2004.
 A. Yılmaz Soyger, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, İzmir 2005, s.93.
 Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, V, Ankara 2002.
 Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff), X, İstanbul 2007.
 F.W. Hasluck, *Bektaşilik Tedkikleri*, (Tercüme: Ragıp Hulusi), İstanbul 1928.
 Mehmet İbrahim, "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXIV, Ankara 1994, s.291-306.
 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.
 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 2004.
 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler-I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı II, Ankara 1942, s.279-386.
 Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi*, Ankara 2007.
 Suraiya Faroqhi, "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıldeli 1750-1830", *Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire*, London 1986, s.69-96.
 Şevki Koca, *Bektaşilik ve Bektaşî Dergahları*, İstanbul 2005.